

*Матеріал надруковано в газеті видавництва
«Шкільний світ»
Краєзнавство. Географія. Туризм
№4 (897), лютий 2018*

Методична розробка уроку географії у 8 класі
за темою:

**Поверхневі води. Основні річкові басейни та
їх характеристика. Характер гідрографії та
водного режиму річок України**

Підготував учитель географії
РУБІЖАНСЬКОЇ
СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ
ШКОЛИ I – III СТУПЕНІВ № 2
ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ
Ошнек Олександр Анатолійович

Рубіжне
2017

Тема: Поверхневі води. Основні річкові басейни та їх характеристика.

Характер гідрографії та водного режиму річок України.

Мета: Поглибити знання учнів про поверхневі води планети на прикладі України; сформувати уявлення про основні гідрографічні характеристики річок, їх режим, річкові басейни; показати взаємозв'язок гідрографічних, геоморфологічних та кліматичних особливостей території; продовжувати виховувати в учнів бережливе ставлення до природи та водних об'єктів; розвивати пізнавальний інтерес учнів до змісту географічної науки; продовжувати формування навичок роботи з тематичними картами України.

Тип уроку: формування нових знань, умінь та навичок.

Обладнання: підручник (Географія 8 клас Гільберг Т. Г.. Вид-во «Грамота». Київ 2016), атлас, фізична, кліматична, геоморфологічна та контурні карти України, аркуші з таблицями «Характеристика основних річкових басейнів України», світлини, кольорові стікери, макет мікрофона.

Опорні і базові поняття: внутрішні води, поверхневі води, річкова мережа, річковий басейн, гідрологічний режим, повінь, паводок, межень, річковий стік, падіння річки, похил річки.

Географічна номенклатура: моря — Чорне, Балтійське, Азовське; річки — Дніпро, Дністер, Південний Буг, Сіверський Донець, Дунай, Вісла.

Темп уроку швидкий.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

- Добрий день, діти! Я радий вас вітати на нашому сьогоднішньому уроці. Сьогодні на нас чекає велика, але водночас цікава робота. Тому, я сподіваюсь, нам обов'язково все заплановане вдасться, і ми дізнаємося багато нового та цікавого.

Психологічний настрій учнів

А для того, щоб у нас усе вийшло, мені потрібно, щоб ви були активними та допитливими. Тому давайте з вами відразу домовимося, що неправильних

відповідей сьогодні на уроці не існує, а всі ваші відповіді та висловлювання в нашій бесіді тією чи іншою мірою будуть вважатися вірними.

Щоб цікавішим був наш урок, я приготував для вас Бонуси у вигляді кольорових стікерів, які протягом заняття роздаватиму найбільш активним учням. Чим більше бонусів у вас буде наприкінці уроку, тим кращу оцінку ви отримаєте. Домовилися?

Отже, розпочнемо.

II. Актуалізація опорних знань, умінь і навичок учнів

Учні, пригадайте, який розділ ми вивчали на минулих уроках? (*Клімат, погода*).

Добре, тоді скажіть мені, що є основними показниками погоди та клімату? (*t° повітря, опади, вітер тощо*).

Давайте зупинимося на опадах. А що таке, взагалі, опади? (*Вода*).
Правильно.

А де у природі ми можемо побачити воду? (*Моря, океани, річки, озера, болота, підземні води, льодовики*).

А що з цього належить до внутрішніх вод материків? (*Річки, озера, болота, льодовики, підземні води*).

Абсолютно згоден з вами, а на які 2 групи поділяються внутрішні води материків? (*Поверхневі та підземні води*).

А що належить до поверхневих вод? (*Озера, річки, болота, льодовики*).

А які з поверхневих вод є найбільш важливими та значущими для людини? (*Річки*).

Правильно, з давніх-давен люди завжди селилися по берегах річок. Як ви вважаєте, чому? (*Джерело води для пиття та ведення господарства, рибальство, річкове судноплавство тощо*).

А давайте пригадаємо, що таке річка? (*Природний водний потік, який протікає в заглибленні рельєфу, створеному його течією*).

А що таке витік річки? (*Місце, де річка бере свій початок*).

А що таке гирло річки? (*Місце, де річка впадає в іншу водойму*).

А що таке притоки річки? (*Менші річки та струмки, що впадають у головну річку*).

А що таке річкова система? (*Головна річка разом з усіма своїми притоками*).

А хто пригадає, що таке басейн річки? (*Територія, з якої головна річка збирає усі свої води*).

Молодці, діти, я радий, що ви сьогодні такі активні, і все добре згадали, тому вже отримуєте свої перші бонуси (*Роздаю бонуси найактивнішим учням*).

Діти, я вважаю, що за питаннями, які я вам задавав, ви, мабуть, уже здогадалися, якою буде тема сьогоднішнього уроку? (*Поверхневі води. Річки України*).

Правильно діти, це і є тема нашого сьогоднішнього уроку:
«Поверхневі води. Основні річкові басейни України. Характер гідрографії та водного режиму річок».

Запишіть тему у своїх зошитах.

(*Тему записую на дошці*).

Діти, **метою** нашого сьогоднішнього уроку є:

- поглибити ваші знання про поверхневі води планети на прикладі України;
- сформувати уявлення про основні гідрографічні характеристики річок;
- розглянути основні річкові басейни України;
- продовжити формувати ваші вміння та навички працювати з картою.

III. Мотивація навчальної та пізнавальної діяльності учнів

Сьогодні на уроці ми дізнаємося, як матінка-природа наділила нашу Україну таким життєво важливим скарбом як водні багатства.

Дізнаємося, чому одні райони нашої країни страждають від нестачі води, а інші навпаки потерпають від затоплень.

Давайте відкриємо фізичну карту України у ваших атласах на стор. 14 - 15, а також подивимося на карту, що висить на дошці.

Ми бачимо на карті велику кількість блакитних ниток, які ніби павутиння оплітають Україну.

Це річки нашої країни, її життєві артерії, по яких, пульсуючи як кров в організмі, рухається вода.

Діти, поміркуйте, а чому річки часто називають «блакитними артеріями»? Використайте свої знання з біології. *(Річки життєво важливі для людей та природи, вони постачають воду, яка скрізь підтримує життя).*

А чи завжди річки лише корисні для людини, чи вони можуть приносити і шкоду? *(Річки можуть і шкодити людям).*

Обговоріть у парах протягом однієї хвилини: «У чому користь річок для людини? І як річки можуть шкодити людям?» *(Діти обговорюють, та висловлюють свою думку).*

(Роздаю бонуси найактивнішим учням).

Таким чином, ми з вами дійшли висновку, що річки та інші поверхневі води є дуже важливими як для людини, так і для природи.

Так, давайте ознайомимося з ними детальніше на прикладі наших українських річок.

IV. Вивчення нового матеріалу

Розповідь вчителя з елементами бесіди

Усі водні об'єкти України займають площу 24 тис. км², що становить 4 % її території. Це трохи більше ніж площа Сумської області. *(Показую на карті обриси Сумської області).*

Густота річкової мережі України складає 0,25 км річок на 1 км² території.

В Україні понад 70 тис. річок та струмків.

Біля 4 тис. річок мають довжину понад 10 км.

Приблизно 120 річок – довжиною понад 100 км.

8 річок – понад 500 км. Це як відстань від Києва до Львова. *(Показую на карті відстань від Києва до Львова).*

Найбільшими річками України є Дніпро, Південний Буг, Дністер, Сіверський Донець, Десна, Дунай. *(Показую на карті названі річки).*

Давайте згадаємо, що значить, річка належить до басейну якогось моря чи океану? *(Значить, вона впадає у нього)*. Правильно.

Річки України належать до трьох морських басейнів:

- до басейну Чорного моря;
- до басейну Азовського моря;
- до басейну Балтійського моря.

А як ви вважаєте, чому 94% річок України виносять свої води до Чорного та Азовського морів? Згадайте знання, отриманні вами під час вивчення рельєфу України. *(Територія України має загальний нахил поверхні на південь)*.

Крім морських басейнів, через особливості рельєфу та кліматичні умови на території України сформувалися такі річкові басейни:

(Показую їх на карті).

- басейн Дніпра;
- басейн Дунаю;
- басейн Дністра;
- басейн Південного Бугу;
- басейн Вісли;
- басейн Сіверського Дінця;
- Річки Приазов'я;
- Річки Криму;
- Річки Причорномор'я.

Усі ці річкові басейни зображенні на нашій карті різними кольорами.

Давайте ознайомимося з кожним з цих басейнів окремо.

Практична робота № 7. Позначення на контурній карті найбільших річок України та їхніх басейнів.

Для цього відкрийте свої контурні карти на стор. 11 та атласи на стор. 24 і візьміть на своїх партах аркуші з таблицями, які я роздав вам перед початком уроку.

Характеристика основних річкових басейнів України

Назва річки	Довжина річки	Площа басейну	Середньорічний стік	Найбільші притоки
Дніпро				
Дунай				
Дністер				
Південний Буг				
Вісла				
Сіверський Донець				

Покладіть все це перед собою.

А хто нагадає мені, як треба наносити об'єкти на контурну карту? (*Обвести обриси об'єкту. Підписати його друкованими літерами або позначити відповідною цифрою. Розшифрувати позначення(цифри) у легенді карти в нижньому куті*). Правильно.

Відтак, розпочнемо.

Басейн Дніпра (*Показую його на карті, а учні знаходять його в атласах*) - позначте його на контурній карті, тобто обведіть його обриси та помітьте цифрою 1. У легенді карти розшифруйте, що під цифрою 1 у вас – басейн Дніпра.

Інформацію про басейн Дніпра (довжина річки, площа басейну, середньорічний стік, притоки тощо) запишіть у ваші таблиці.

Басейн Дунаю (*Показую його на карті, а учні знаходять його в атласах*) - позначте його на контурній карті цифрою 2. У легенді карти розшифруйте, що під цифрою 2 у вас – басейн Дунаю.

Інформацію про басейн Дунаю (довжина річки, площа басейну, середньорічний стік, притоки тощо) занесіть до таблиці.

Басейн Дністра (*Показую його на карті, а учні знаходять його в атласах*) - позначте його на контурній карті відповідною цифрою та розшифруйте її у легенді. Інформацію про басейн Дністра занесіть до таблиці.

Басейн Південного Бугу (*Показую його на карті, а учні знаходять його в атласах*) - позначте його на контурній карті та запишіть у таблицю інформацію про нього.

Басейн Вісли (*Показую його на карті, а учні знаходять його у атласах*) - позначте його на контурній карті та запишіть у таблицю інформацію про нього.

Басейн Сіверського Донця (*Показую його на карті, а учні знаходять його в атласах*) - позначте басейн на контурній карті та запишіть у таблицю інформацію про нього.

Річки Приазов'я (*Показую їх на карті*) - позначте їх на контурній карті.

Річки Криму (*Показую їх на карті*) - позначте їх на контурній карті.

Річки Причорномор'я (*Показую їх на карті*) - позначте їх на контурній карті.

Закінчили? Добре.

А тепер давайте ще раз уважно подивимося на карту, де розташовані основні річки України та їхні басейни.

Давайте перевіримо, як ви їх запам'ятали. Якщо вам складно, то можна підглядати в атласи. (*Учитель показує на карті басейн, а діти називають його*).

Молодці.

(*Роздаю бонуси найактивнішим учням*).

Отже, ідемо далі.

Діти, хоча річки України і належать до різних басейнів, але вони часто мають загальні **гідрографічні характеристики** до яких належать:

- живлення річок;
- режим річок;
- річковий стік;

А як ви вважаєте, чому більшість річок України не пересихають? (*Поповнюються водами*).

А що таке живлення річки? *(Поповнення рівню води в річці за рахунок якогось джерела).*

А які вам відомі джерела живлення річок? *(Дощові, талі снігові, підземні води та води льодовиків).*

А як називається живлення річки за рахунок декількох джерел? *(Змішане живлення).*

(Роздаю бонуси найактивнішим учням).

Отже, діти, більшість річок України має змішаний тип живлення, у якому переважає частка талих снігових вод.

Наприклад: річка Дніпро у своїй верхній течії, на півночі України, має частку снігового живлення близько 50%, а інше – дощові та підземні води. А на півдні, у його нижній течії, частка снігового живлення збільшується аж до 90%.

У живленні річок Карпат та Кримських гір значно переважають дощові води.

Як ви вважаєте чому? *(Тому що у горах дощі випадають набагато частіше).*

До речі, а хто мені скаже, у якому напрямку в Україні зменшується кількість випадаючих опадів? *(З північного заходу на південний схід).*

А як ви вважаєте, чи змінилася б повноводість українських річок, якби на заході України не було б Карпатських гір? Обговоріть це питання у парах. *(Річки стали б значно повноводнішими, тому що велику частку опадів, що йдуть з Атлантики, затримують хребти Карпат).*

Діти, а як ви вважаєте, рівень води у наших річках завжди постійний чи змінюється протягом року? *(Змінюється).*

А від чого це залежить? *(Від випаровування, кількості опадів, живлення річок, пори року).*

А хто пам'ятає, що таке режим річки? *(Зміна рівню води в річці протягом року).*

А в яку пору року наші річки найбільш повноводі? *(Навесні).*

А чому саме навесні? (*Танення снігу та льоду*).

А як називається стан весняного розливу річки? (*Повінь*).

А хто пам'ятає, що таке паводок? (*Раптове короточасне підняття рівня води у річці внаслідок рясних дощів*).

А коли на наших річках буває паводок? (*Восени, коли йдуть дощі*).

А ви знаєте, що повінь та паводок – це дуже грізні гідрологічні явища? (*Так*).

А чим вони загрозові? (*Затоплюють великі території*).

Правильно. Подивіться на наслідки повені. (*Демонструю учням світлин гідрологічних лих, які знайшов у Інтернеті*).

А коли на наших річках буває найнижчий рівень води? (*Влітку*).

А чому саме влітку? (*Спека, випаровування, нестача опадів*).

А як називається такий стан річки? (*Межень*).

Діти, а що відбувається із нашими річками взимку? (*Замерзають, вкриваються кригою*).

А як називається такий стан річки? (*Льодостав*).

(*Показую учням світлин вкритих кригою річок, які знайшов у Інтернеті*).

А як ви вважаєте, у різних річках протікає однакова кількість води чи різна? (*Різна*).

А від чого це залежить? (*Від розмірів річки, її живлення, площі басейну тощо*). Правильно.

(*Роздаю бонуси найактивнішим учням*).

Кількість води, що протікає через поперечний переріз річки за певний період часу (наприклад, за рік) називається **річковим стоком**.

Як ви вважаєте, які з річок України мають найбільший стік? Подивіться у заповнені вами таблиці. (*Дунай, Дніпро, Дністер*).

А від чого залежить швидкість течії річки? (*Від нахилу її річища*).

Різниця висот між витком і гирлом називається **падінням річки**.

Похил річки – це відношення її падіння до довжини.

А які річки мають найбільші похил та падіння? (*Гірські річки*).

Давайте зараз подивимося на фізичну карту України в атласах і знайдемо найбільші гірські річки. (*Дністер, Стрий, Прут*).

А чи може людина якось використовувати на свою користь швидкість течії, похил та падіння річок? (*Спорудження на річках ГЕС*).

Молодці, діти. Таким чином, ми з вами побачили, що в річках міститься велика сила, яка впливає не лише на людину, а й на природу.

Згадайте з 6 класу, які види роботи виконує річка, коли тече в своєму річищі?

1. Руйнує (розмиває) гірські породи.
2. Переносить їхні уламки на значні відстані.
3. Відкладає (накопичує).

Внаслідок цих видів діяльності руйнуються та змінюються одні форми рельєфу та утворюються інші – річкові долини, яри, обриви, каньйони, пляжі, печери та ін.. (*Демонструю учням світлини річкових форм рельєфу, які знайшов у Інтернеті*).

А як ви вважаєте, для людей є важливим чиста вода у річках чи ні? (*Важливо*).

Поміркуйте, чому це так важливо?

А що забруднює води річок? (*Промисловість, сільське господарство, комунальне господарство, річковий транспорт*).

Поміркуйте будь ласка, а чи можна якось захистити річки від забруднень? (*Роздаю бонуси найактивнішим учням*).

V. Закріплення вивченого матеріалу

Молодці, діти. Сьогодні ми з вами добре попрацювали, а тепер давайте перевіримо та закріпимо наші знання.

1. Завдання для контролю знань. Учитель називає визначення, а учні добирають до нього відповідне слово (поняття, термін):

- Зміна рівня води у річці протягом року - (*Режим річки*)
- Стан повного замерзання річки - (*Льодостав*)

- Весняний розлив річки внаслідок танення снігу та льоду - (*Повінь*)
- Раптове, короткотривале підняття рівня води в річці внаслідок надмірних дощів - (*Паводок*)
- Головна річка разом з усіма своїми притоками - (*Річкова система*)
- Кількість води, що протікає в річці за рік - (*Річковий стік*)
- Відношення падіння річки до її довжини - (*Похил річки*)

2. Завдання для контролю знань. Учитель називає слово (поняття, термін), а учні дають йому визначення:

- Річка - (*Природний водний потік, що протікає у заглибленні рельєфу, створеному його рухом*)
- Витік - (*Місце, де річка бере свій початок*)
- Гирло - (*місце, де річка впадає в іншу водойму*)
- Притоки - (*менші річки та струмки, які впадають у головну річку*)
- Межень - (*Найнижчий рівень води у річці*)
- Річковий басейн - (*Територія, з якої головна річка збирає свої води*)
- Падіння річки - (*Різниця висот між витоком і гирлом*)

3. Завдання для контролю знань: Один учень виходить до дошки і сідає на стілець обличчям до класу, спиною до дошки. Учитель пише крейдою на дошці слова, так, щоб учень їх не бачив. Решта класу бачить написане вчителем на дошці слово та, не називаючи цього слова, називає навідні слова, які б допомогли учню біля дошки зрозуміти та відгадати, що ж там написано.

Слова: р. Дніпро. Колообіг води. Пороги. Водоспад. р. Дністер. Похил річки. ГЕС. Річковий стік. Каньйон тощо ...

(*Роздаю бонуси найактивнішим учням*).

VI. Підсумки уроку

Отже, діти, на сьогоднішньому уроці ми з вами познайомились з основними річковими басейнами України.

Ми побачили, що розташування річок по території нашої країни не випадкове, а значною мірою залежить від рельєфу та кліматичних особливостей.

Також ми з'ясували, що річки як живий організм мають свої особливості, своє живлення, режим та виконують свою роботу, впливаючи на природу Землі.

Ми дійшли висновку, що людина дуже залежить від річок та від того, наскільки гармонійно будуть співіснувати людина та природа, значною мірою залежить благополуччя людей на Землі.

Прийом «Мікрофон» Діти, ми сьогодні добре попрацювали, багато згадали та дізналися нового. А зараз давайте, передаючи один одному мікрофон, висловимо свої враження від уроку. Що найбільше вразило, сподобалося, зацікавило, а , можливо, й щось залишилося незрозумілим. *(Діти, передаючи мікрофон один одному, по черзі, висловлюють власні враження від уроку).*

VII. Домашнє завдання

Опрацювати § 25 підручника. Закінчити виконання практичної роботи у контурній карті, розфарбувати різними кольорами позначені на уроці річкові басейни. Вивчити інформацію про річкові басейни України в таблиці. За бажанням, підготувати цікаві повідомлення про гідрологічні лиха на річках України.

(Підрахунок бонусів, набраних учнями протягом уроку, аргументація та виставлення оцінок).